

Ani na to nemyslete

Proč náš mozek
ignoruje změnu klimatu

Klimax

Host

George
Marshall

Copyright © George Marshall 2014

This translation of *Don't Even Think About It: Why Our Brains
Are Wired to Ignore Climate Change* is published by Host by
arrangement with Bloomsbury Publishing Inc.

All rights reserved

Foreword © Jan Krajhanzl

Translation © Tomáš Kačer, 2022

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2022
(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-1207-2 (PDF)

ISBN 978-80-275-1208-9 (ePUB)

ISBN 978-80-275-1209-6 (MobiPocket)

Věnováno Annie, Nedovi a Else

Obsah

Předmluva k českému vydání	11
1. Otázky	21
2. Těmi vzletnými věcmi se budeme zabývat jindy	26
3. Laicky řečeno	33
4. Nikdy nevidíte celek v jeho úplnosti	41
5. Znečištěné sdělení	47
6. Před porotou z přátel	51
7. Síla masy	61
8. Jako v zrcadle	64
9. V útrokách slona	68
10. Dva mozky	77
11. Něco známého, avšak nepředstavitelného	84
12. Nejisté dlouhodobé náklady	89
13. Někdo jiný, jinde, jindy	92
14. Na úkor planety	99
15. Jistota nejistoty	108
16. V brouzdališti obav	114
17. Ani o tom nemluvte!	120
18. Nedokonalá nebouře	132
19. Prohlídky pro šváby	142
20. Vyprávěj	150
21. Mocná slova	155
22. Důvěra v mluvčí	164
23. Jestliže nechápuou teorii, mluvíte o ní pořád a pořád a pořád dokola	170
24. Ochránit, zakázat, zachránit a zastavit	178

25. Jako oheň a led	189
26. Zhasněte, nebo se utopí štěňátko	193
27. Z té lepší stránky	202
28. Vítězství v souboji slov	208
29. Dvě miliardy přihlížejících	214
30. Pohlednice z „Hopenhagenu“	219
31. Precedenty a prezidenti	223
32. Hlavice a výfuk	230
33. O té černé mazlavé hmotě	239
34. Morální imperativy	248
35. Co jsi dělal za velké klimatické války ty, tatínku?	254
36. Síla jednoho	260
37. Stupně odloučení	268
38. Znamky smrtelnosti	276
39. Od hlavy k srdci	284
40. Klimatické přesvědčení	292
41. Proč náš mozek ignoruje změnu klimatu...	304
...a proč nemůžeme jinak než začít jednat	308
42. V kostce	310
Čtyři stupně	321
Odkazy, zdroje a doporučená četba	325
Poděkování	331
Ediční poznámka	334
Rejstřík	335

Předmluva k českému vydání

O změně klimatu už toho bylo napsáno mnoho. Klimatická změna na však dále postupuje a nárůst světových emisí se sice daří zpomalovat, nikoli však zatím zastavit nebo snižovat. Přitom víme prakticky vše, co vědět potřebujeme. A vidíme, že pokud máme alespoň zmírnit destabilizaci klimatu, čeká nás největší společenská, ekonomická a technologická transformace od průmyslové revoluce. Představu o rozsahu potřebných změn však mají jen někteří: převážně vědci a experti, aktivisté, část politiků, pouze menšina veřejnosti. Tady by nám měl přeběhnout mráz po zádech: **MENŠINA VEŘEJNOSTI...** Můžeme vůbec pomýšlet na zvládnutí tak zásadní a mimořádně komplexní transformace bez širokého společenského konsenzu?

O klimatické změně komunikujeme už dvě až tři dekády. A přestože se v posledních letech hnuly ledy, cítíme, že navzdory všem prožitým i předvídaným katastrofám komunikace vázne. Důvod je jednoduchý: pořád o změně klimatu mluvíme způsobem, který oslovuje jen vybranou — někdo by řekl privilegiovanou — část společnosti. Navzdory tomu, o jak osudový a gigantický problém pro celou civilizaci se jedná, je veřejné mínění v mnoha důležitých klimatických otázkách dezorientované a dezinformované, rezervované a rezistentní. Přitom, co lze v ochraně klimatu prosadit bez společenské podpory? Zoufale málo. A tím se dostáváme k otázce nejnaléhavější: jak o změně klimatu komunikovat s veřejností?

Právě to, jak o změně klimatu a jeho ochraně komunikovat, je tím skutečným problémem. Bez úspěšné klimatické komunikace nelze zahájit transformaci ekonomiky. Ani hlubokou změnu v politice na všech úrovních. Ani cestu k bezfosilní společnosti. Přitom publikací o tom, jak komunikovat o tomto komplexním

problému, vyšlo v českém prostředí jen pár. Kniha George Marshalla se k těm vzácným případům nyní zařadí a svým reportážním stylem a erudovanou argumentací se brzy může stát tou nejčtenější.

OSM LET ČERNÝCH LABUTÍ

Kniha George Marshalla vyšla ve Spojených státech poprvé v roce 2014. Uplynulo tedy osm let, během kterých jsme byli svědky překotnějších změn společnosti, politiky a kultury, než by si většina z nás uměla dříve představit. Co v knize chybí, a přesto ovlivňuje dobu, ve které žijeme?

V Evropě jsme zažili migrační krizi, největší za poslední roky, a s ní sledovali prudký nárůst populistických, nacionalistických hnutí. Velká Británie pod vlivem kampaně „Let’s take back control“ (Vezměme si zpátky kontrolu) z Evropské unie vystoupila. Ve Spojených státech se stal prezidentem renegát amerického establishmentu, Donald Trump. Společností otráasaly jak jeho tweety a útok jeho příznivců na Kapitol, tak rozsáhlé protitrumpovské protesty (hnutí #MeToo či Black Lives Matter). Vzplanuly nové politické vášně a revolty, rostla polarizace společnosti a šířily se kulturní války. Jako by končila epocha, kdy politika byla doménou poněkud šedivých a uniformních politiků. Jako by sociální sítě za tu cenu, že veřejnost ostře kulturně a politicky rozdělí, dokázaly zkracovat vzdálenost mezi elitami a širokými masami.

A klimatická změna? Už v roce 2015 se udál velký krok kupředu: byla podepsána Pařížská dohoda, kterou země z celého světa deklarovaly vůli udržet nárůst globální teploty pod 1,5 stupněm Celsia. Na sklonku léta 2018 zamíří švédská školačka místo do školy před švédský parlament — Greta Thunbergová

zahajuje svou stávku za klima. Svým nezaměnitelným příběhem, ale také nekompromisní až agresivní rétorikou burcuje. Naléhavost jejího hlasu zvýší nově vydaná zpráva Mezivládního panelu pro klimatickou změnu. Studentské stávky za klima se šíří po celém světě. Téma konečně opouští zdi vědeckých konferenčních sálů, kuloárů politických jednání, kanceláří klimatického hnutí. Přidává se část médií, společnosti, politické reprezentace. Ve stejné době otřásají Francií protesty žlutých vest proti ekologicky zdůvodňovanému zvýšení ceny pohonných hmot. Po volbách v roce 2019 „zelená“ Evropský parlament, evropská politická reprezentace připravuje rozsáhlou Zelenou dohodu pro Evropu a zvyšuje své klimatické závazky v legislativním balíku Fit for 55. Pro politiky se stává „novým normálem“ deklarovat své obavy ze změny klimatu. Chránit klima zatím nikoli. Čím dál hlasitěji se ozývají ti, ve kterých nová klimatická politika vyvolává pochybnosti, odpor. A mezitím zažíváme po celém světě další přírodní pohromy, od požárů v Austrálii, Kalifornii, Řecku nebo na Sibiři přes historické záplavy a sesuvy půdy v Německu a tající permafrost na Sibiři až k vlnám veder, sucha a povodní.

Česká republika je pro světovou ochranu klimatu významnější, než by se mohlo na první pohled zdát. Jsme jednou z nejprůmyslovějších zemí starého kontinentu, výrazně závislou na fosilních palivech. V přepočtu na obyvatele jsme třetími největšími producenty skleníkových plynů v Evropské unii, v žebříčku emisí předbíláme Velkou Británii a Německo — o desítky procent Čínu a o stovky procent Indii. Už od průmyslové revoluce přitom patří české země mezi významné emitenty a při kalkulaci historických emisí per capita budeme celosvětově na příčkách nejvyšších. Celých čtyřicet procent našeho energetického mixu přitom tvoří fosilní zdroje výrazně přispívající ke změně klimatu. Paradoxně, navzdory své rozloze a skromnému přírodnímu

bohatství patříme mezi celosvětově největší vývozce elektrické energie (v žebříčku za zeměmi jako Kanada, Rusko, ale například před Čínou).

V našem českém srdci Evropy přitom stoupá průměrná teplota dvakrát rychleji než roste globální průměr — konkrétně o více než dva stupně Celsia za posledních šedesát let. Zemí v posledních letech prošly historické povodně, stejně jako mimořádné sucho. My, Češi a Češky, jsme lidé s hlubokým sentimentem ke své české, moravské a slezské krajině. Jsme chatari a chalupáři, turisté a pejskaři, pivaři a vinaři, kutilové. V Evropě patříme mezi nejsvědomitější třídíče odpadů, jsme příznivci kohoutkové, nikoli balené vody. A jsme také „kultura inženýrů“ a technokratů, zdecimovaní dekádami totalitních režimů, nedůvěřiví vůči elitám, s převažující skepsí k jakékoliv společné snaze, s úzkostlivým důrazem na osobní a národní zájmy, často rezistentní vůči hodnotám solidarity a společenské diverzity, s cynickou přezíravostí vůči vyšším hodnotám, s odporem k nejrůznějším -ismům, zejména těm importovaným. Také ke změně klimatu jsme se dlouho stavěli podezřívavě — to se však v posledních letech mění.

V současnosti se podle různých reprezentativních šetření kolem sedmdesáti až osmdesáti procent obyvatel České republiky shoduje, že změna klimatu je závažný problém, který by měla Česká republika aktivně řešit. Podíl těch, kteří existenci změny klimatu zpochybňují, podle posledních šetření poklesl až na jednotky procent. Veřejnost si přeje větší angažovanost všech aktérů společenského života v ochraně klimatu: od vlády přes firmy až k médiím a vědeckým institucím. Samotnou debatu o klimatické problematice však sleduje jen část společnosti, více než polovina lidí například neví, kdo je Greta Thunbergová. Nepřekvapí, že podle dostupných dat jsou chatrné i samotné znalosti dotazovaných o změně klimatu. Přestože se ekologické

iniciativy těší výrazně větší důvěře veřejnosti než například česká politická reprezentace, protesty proti ochraně klimatu vnímá většina veřejnosti rezervovaně až odmítavě. Výraznou podporu má řada opatření ke snižování emisí, od dnes už široce konsenzuální podpory obnovitelných zdrojů přes zateplování až ke klimatickému vzdělávání ve školách nebo k nahrazení ukazatele růstu hrubého domácího produktu (HDP) sledováním růstu kvality života. V situaci, kdy významná část společnosti žije těsně nad hranicí chudoby, se naprostá většina oslovených staví odmítavě ke zvyšování cen a daní kvůli ochraně klimatu. O transformaci k bezuhlíkové ekonomice má většina veřejnosti jen naivní, mlhavé nebo hrůzu nahánějící představy. Jako by se Češi a Češky v klimatické debatě ocitli mezi dvěma ohni: změny klimatu považují za hrozbu do budoucna, tady a teď však pocítují z plánů na ochranu klimatu nemalé obavy.

Vidíme, že český překlad knihy George Marshalla vychází ve zcela jiném kontextu, než v jakém vyšel originál: Česko nejsou Spojené státy a všichni jsme o osm let starší. O mimořádné kvalitě knihy však svědčí, že navzdory všem černým labutím posledních let neztratila nic ze své aktuálnosti, nic ze své naléhavosti. Naopak, zraje jako víno a do českého prostředí přináší důležitou inspiraci pro řešení problému, se kterým si tu vlastně nevíme moc rady.

SKUTEČNÝ PROBLÉM

Změna klimatu není jediný takzvaný záludný problém, kterému naše společnost v současné době čelí. Pro příklady nemusíme chodit daleko, je to covid-19.

U koronaviru, stejně jako u změny klimatu věda dobře identifikovala hrozbu, experti jasně popisují, jaké kroky je potřebné

provést pro zamezení šíření viru. Přestože však řešení známe, aplikovat se nám je nedaří — výrazně „drhne“ komunikace, jako bychom mluvili každý jinou řečí. Vidíme, že významná část veřejnosti situaci nerozumí, zaujímá názory na základě nedosta- tečných nebo zavádějících informací, postupně roste polarizace a přibývá společenských konfliktů. Komunikace, to je skutečný problém těch problémů.

Možná si někdo myslí, že je to jednoduché. Že není co stu- dovat. Možná někdo řekne:

„Kdyby lidé slyšeli na poskytování informací, už bychom mohli být se snižováním emisí jinde.“

Jenže oni z velké části neslyší.

„Kdyby lidé reagovali na prognózy, které nahánějí hrůzu...“

Jenže z velké části nereagují.

„Kdyby lidé uznali, že svým chováním, svou nechotou něco změnit sami zvyšují hrozbu...“

Jenže to neuznají.

A právě o tom je kniha George Marshalla.

Stejně jako ve výzkumu změny klimatu ani ve výzkumu ko- munikace změny klimatu nejsme na začátku. Máme rozsáhlou evidenci, v tomto případě stovky až tisíce studií — reprezenta- tivních šetření, kvalitativních výzkumů, komunikačních experi- mentů, mediálních analýz. Odborné studie v této problematice dokládají, jak mimořádně zálužný problém změna klimatu pro komunikaci představuje. Řada zjištění přitom odhaluje neúčín- nost, kontraproduktivnost, „starých komunikačních receptů“ ve stylu: „Vysvětlíme vám skleníkový efekt, ukážeme hrozivé do- pady změny klimatu, a vy začnete chránit klima“. Spolehlivě díky dostupným výzkumům víme, že takto jednoduše to nefunguje.

Ostatně, pokud žádáme po politické reprezentaci, aby re- spektovala poznatky klimatické vědy, jen těžko můžeme ignora- vat vědecké poznatky o klimatické komunikaci. Psychologické,

společenské, kulturní, politické a ekonomické překážky ochrany klimatu jsou stejně důležitá fakta jako skleníkový efekt, ohřívání oceánů nebo tání permafrostu. Jen jim rozumí ještě méně expertů než samotné klimatické vědě, a to je co říct.

Jak se shoduje mnoho aktivistů, ale také politiků a podnikatelů: řešení změny klimatu předpokládá největší společensko-ekonomickou transformaci od dob průmyslové revoluce. Právě výzkumy v té oblasti, kterými čtivě provádí kniha George Marshalla, jsou pro úspěch v příštích letech klíčové. Pokud chceme transformaci společně zvládnout, bez rozsáhlého společenského konsenzu to nebude možné. Zásadní proto v příštích letech bude, zda porozumíme široké veřejnosti, jejímu přemýšlení a rozhodování, hodnotám a emocím, občanskému i spotřebitelskému chování. Právě naše schopnost vytvářet rozsáhlé, pluralitní platformy postavené na sdílených hodnotách rozhodne, jak se politická reprezentace k problému postaví a zda se bude v příštích desetiletích globální klima dále stabilizovat, nebo destabilizovat.

V podstatě jsme pořád ještě na začátku, před námi je náročná cesta. Rozhodně staneme na spoustě rozcestí, s řadou slepých odboček. V těch bude důležité neztrácet čas, protože nejtvrďší dopady změny klimatu se rychle blíží. Jednou ze slepých cest je přesvědčování přesvědčených: oslovování lidí se stejnými názory, hodnotami a světonázorem, jako máme my, někdy i se stejným oblíbeným oblečením, seriály nebo knížkami. Jen s přesvědčováním přesvědčených nemůžeme nikdy v jedné z největších transformací moderních dějin uspět: potřebujeme jít mimo své sociální bubliny, bez ohledu na nejistotu otevírat dialog s lidmi z jiného prostředí, hledat společné jmenovatele našich životů a na nich začít budovat nová spojení.

Současně ke každé transformaci patří přirozeně konfrontace elit; hlavní otázka však zní, jak nebýt generály bez vojska, jak

mobilizovat širokou veřejnost pro ochranu klimatu, a ne ji polarizovat. Někdo zkusí vykřičet své zoufalství ze změny klimatu do světa, vyhrotit svou rétoriku do extrému — otázkou je, kdo takovým názorům ve světě kognitivních disonancí a potvrzovacího zkreslení naslouchá, komu polarizace společnosti nahrává, kdo z kulturních válek o fosilní zdroje nejvíce profituje.

Často nechtěně vhnáme veřejnost do náruče těch, kteří změnu klimatu z ideologických či ekonomických důvodů popírají, tím, jak tento problém líčíme drasticky a bez nabídky realizovatelných řešení. Může se někdo divit, že vyvolaná úzkost je spíše odrazovým můstkem ke snazšímu hledání falešné útěchy, k politickým racionalizacím, k popírání změny klimatu? A že náročnější cestu angažovanosti si zvolí jen zlomek zasažených?

Ostatně to, co bere za srdce nás, nemusí motivovat ostatní. Zatímco jedni v souvislosti se změnou klimatu mluví o strachu ze zvyšování hladiny oceánů a o humanitární krizi v příštích desetiletích, řada jiných se v souvislosti se snižováním emisí obává o své peněženky tady a teď. Víím, v zemi za devatero hodinami a devatero řekami by princové Jasoňové bez zaváhání věděli, co si správně zvolit. Jenže my žijeme mezi skutečnými lidmi. Česko je navíc země se svou svébytnou společností a kulturou a — jak vidíme například v případě migrace nebo pandemie koronaviru — řada britských a německých receptů na politická opatření, rétoriku nebo kampaně působí v českém prostředí jako něco z Marsu.

Stejně nebezpečnou slepou uličkou je pro klimatické hnutí skupinové myšlení (group-thinking). Paradoxně, čím více je společenství propojené a semknuté, čím více nabízí svým příslušníkům bezpečný prostor podobných názorů a přátelského poplácávání po ramenou, tím více se vzájemným utvrzováním ve svých přesvědčeních a slabou kritickou oponenturou zven-

ku vzdaluje ostatním lidem a ztrácí svůj společenský vliv. Održenost, izolovanost takových hnutí pak bývá úrodnou půdou pro cíle, požadavky a návrhy založené na zbožných přáních (wishful-thinking), v našem případě o klimatu, společnosti, technologiích nebo ekonomice. Potřebujeme pravý opak: pozitivně hledat slabá místa svých vlastních strategií, argumentů a požadavků, znovu a znovu ověřovat jejich realizovatelnost, vzájemně si pomáhat tím, že si budeme hrát na „ďáblovu advokáta“ a udržovat vazby s co nejširším, názorově pluralitním spektrem hodnotových oponentů mimo vlastní hnutí.

Právě v tom je kniha George Marschalla pozoruhodná: nebojí se hladit proti srsti a přitom odvážně inspirovat, stejně jako nabízet praktická řešení. A vypráví čtivě: díky autorovi se můžeme setkat s lidmi, kteří se žijí jako profesionální popírači změny klimatu, s evangelickými kazateli, s klimatickými vědci, s řediteli předních amerických organizací na ochranu životního prostředí nebo s řadou psychologů reflektujících změnu klimatu včetně nositele Nobelovy ceny Daniela Kahnemana.

NADĚJE

Většina lidí ví o klimatických problémech jen tisíce tisícin toho, co vědí experti. Nakonec rozhodují příběhy, obrazy, dojmy, pocity... a trochu také fakta. Pokud bude změna klimatu vnímána „pouze“ jako problém bortících se ledových ker, rozšiřujících se pouští a strádajících obyvatel přímořských oblastí, prohrajeme. Potřebujeme změnu klimatu přiblížit, ukázat ji tady a teď: na jižní Moravě, na Ústecku, v Praze, všude.

Co se bude dít, pokud se lidem při spojení „ochrana klimatu“ vybaví zkratky jako „ekofanatici a šílenci z Bruselu nám seberou auta, zakážou maso“? Budeme bez šance, všichni. Zkuste si to

představit jako parlamentní volby: lední medvědi proti peněženkám — kdo myslíte, že by vyhrál?

Transformace má naději na podporu u širokých vrstev společnosti, jen pokud bude kromě věcných informací o dopadech globální klimatické změny především příběhem o příležitostech pro náš život a pro naši zemi, pro zdraví, venkov, města a krajinu, pro podnikatele a ekonomiku, tady a teď.

Pro změnu klimatu běží čas neúprosně. Stejně jako pro klimatickou komunikaci. Můžeme mít milion pravd, které bychom rádi sdělili svým divákům, posluchačům, čtenářům. Jenže nakonec máme jen pár minut, pár stovek či tisíc znaků. S těmi můžeme lidi pro ochranu klimatu získat, nebo ztratit. Jak ukazuje kniha George Marshalla, často i nechtěně, s dobrými úmysly. Přemýšlejme, co řekneme. Komu, a proč. Není čas na zbytečné chyby, čtème a vzdělávejme se, s knihou George Marshalla nebo řadou dalších doporučených publikací a zdrojů. Protože čas se krátí. A s trochou nadsázky, na každém slově záleží.

JAN KRAJHANZL

1. Otázky

V roce 1942 poskytl polský odbojář Jan Karski očitě svědectví soudci amerického Nejvyššího soudu Felixi Frankfurterovi o vyhlazování ve varšavském ghettu a systematickém vraždění polských Židů v koncentračním táboře Belzec. Frankfurter, sám Žid a jeden z předních teoretiků práva své generace, po slyšení prohlásil: „Musím být upřímný. Nedokážu mu uvěřit.“ Dodal: „Neřekl jsem, že ten mladík lže. Řekl jsem, že mu nedokážu uvěřit. V tom je rozdíl.“

Jak vysvětlit naši schopnost oddělovat, co víme, od toho, čemu věříme, a zavírat oči před věcmi, které by nám způsobily příliš velkou bolest, kdybychom na ně přistoupili? Jak je možné, že i když o něčem máme přesvědčivé důkazy, které se dokonce nacházejí přímo před našima očima, dokážeme to přesto vědomě ignorovat — a přitom si jasně uvědomovat, že právě to děláme?

Tyto otázky mě fascinovaly po celé ty roky, co se zabývám změnou klimatu.* Přiměly mě k napsání této knihy a po mnoho let jsem díky nim pořizoval rozhovory s předními světovými odborníky na psychologii, ekonomii, vnímání rizika, lingvistiku, kulturní antropologii a evoluční psychologii, nemluvě o stovkách laiků — obyčejných lidí, které jsem při tom potkal.

* Ano, klima se mění neustále. Zde však vycházíme z mezinárodní právní definice změny klimatu, která je „vázána přímo nebo nepřímo na lidskou činnost měnící složení globální atmosféry a která je vedle přirozené variability klimatu pozorována za srovnatelný časový úsek“.

Na každém kroku své cesty za porozuměním tomu, jak se tento problém pokoušíme pochopit, jsem narážel na stále další fascinující anomálie a paradoxy, které bylo třeba vysvětlit:

- ▶ Proč oběti povodní, sucha a ničivých bouří mají *menší* vůli hovořit o změně klimatu či vůbec uznat, že skutečně probíhá?
- ▶ Proč se ti, podle kterých panuje kolem změny klimatu příliš mnoho nejistot, než aby v ni mohli uvěřit, snadněji nechají přesvědčit o hrozícím nebezpečí teroristického útoku, dopadu asteroidu nebo invazi mimozemšťanů?
- ▶ Proč se vědci, obvykle jedni z nejdůvěryhodnějších odborníků v naší společnosti, stali terčem pochyb, nenávisti a násilných útoků?
- ▶ Proč nejprestižnější přírodovědné muzeum ve Spojených státech svému více než milionu návštěvníků ročně tvrdí, že změna klimatu je součástí přirozeného cyklu a že nám mohou narůst nové orgány, kterými se na ni adaptujeme?
- ▶ Proč si ze všech lidí právě fanoušci sci-fi nejsou ochotni představit budoucnost takovou, jaká by mohla skutečně být?
- ▶ Proč narození dítěte snižuje v lidech obavy ze změny klimatu?
- ▶ Jak se z racionální debaty o opatřeních stala diskuzní přetahovaná, v níž vítězí ti argumentačně nejzdatnější a nejagresivnější?
- ▶ Proč příběhy založené na mýtech a lžích dokážou působit tak přesvědčivě, že si i bývalý americký prezident o vědeckém výzkumu klimatu nechal radit od autora populárních thrillerů namísto od Národní akademie věd USA?
- ▶ A proč má ropná těžební společnost mnohem větší obavy z nebezpečí, které pro ni představují kluzké podlahy, než z toho, které vytvářejí její produkty?

Při hledání odpovědí na tyto otázky jsem začal pohlížet na změnu klimatu ve zcela novém světle: nikoli jako na mediální bitvu mezi vědou a komerčními zájmy nebo mezi pravdou a výmysly, ale jako na zásadní výzvu pro naši schopnost smysluplně porozumět světu kolem nás. Lépe než jakékoli jiné téma totiž odhaluje, jak na té nejhlubší úrovni funguje naše mysl, a ukazuje naše výjimečné a přirozené sklony vidět jen to, co vidět chceme, a přehlížet vše, co raději nechceme vědět.

Pracuji pro malou vzdělávací charitní organizaci, která radí jiným neziskovkám, vládám i firmám, jak lépe komunikovat o tématech, o kterých by většina lidí nejraději nemluvila vůbec. Většinu pracovního života jsem strávil s lidmi stejnými, jako jsem já sám — tedy se zainteresovanými, dobře informovanými a liberálně smýšlejícími environmentalisty —, a při psaní této knihy mě tedy příjemně překvapilo, že nejvíc jsem se toho dověděl od lidí úplně jiných.

Diskuze s texaskými sympatizanty konzervativního hnutí Tea Party mě přiměla ptát se, z jakého důvodu jsme se my, kdo se snažíme hovořit o klimatu, nedokázali vcítit do jejich obav a problémů. Na základě hovorů s evangelikálními pastory jsem musel kriticky přehodnotit hranici mezi vírou a vědou. Vyložení mě těšilo setkávat se s lidmi, jejichž životní dílo, do něhož investují spoustu energie a tvůrčí síly, si klade za cíl rozvrátit to mé.

Mým cílem tedy není útočit na ty, kdo nevěří ve změnu klimatu. Zajímá mě, jak ke svým závěrům dospěli; neméně se však zajímám o to, jak v ni lidé nacházejí víru a jak si ji udržují. Jsem přesvědčen, že skutečné odpovědi na mé otázky nenajdeme v tom, co nás rozděluje, nýbrž v tom, co máme společné: v lidské psychologii, ve vnímání rizika a v hluboce zakořeněné instinktivní potřebě chránit svou rodinu a kmen.

Tyto naše vlastnosti a schopnosti, jež máme od pradávna, nám nedělají dobrou službu. V této knize ukážu, že změna

klimatu s sebou nepřináší žádný z jasných varovných signálů, jaké jsou třeba k mobilizaci našeho vrozeného smyslu pro rozpoznání hrozícího nebezpečí, a že ji lze pozoruhodně snadno nebezpečně dezinterpretovat.

Ukazuje se, že všichni — odborníci i laická veřejnost — chápou změnu klimatu prizmatem příběhů, které odrážejí jejich vlastní hodnoty, názory a předsudky. Popíšu, jak tyto příběhy ožívají vlastním životem, řídí se vlastními pravidly, dále se rozvíjejí a získávají autoritu, jakmile si je lidé začnou předávat mezi sebou.

Pokusím se nastínit, že tím úplně nejrozšířenějším narativem je ten, který zůstává nevyslovený: je jím kolektivní sociální norma mlčení. Reakce na změnu klimatu až příliš připomíná reakci na jiné velké tabu, smrt, a proto poukážu na to, že snad mají společného mnohem více, než si chceme přiznat.

Tvrdím, že k přijetí skutečnosti, že ke změně klimatu dochází, je potřeba mnohem více než jen četba těch správných knih, zhlédnutí těch správných dokumentů či odškrtnutých položek ze seznamu dobře míněných činností: je k němu třeba přesvědčení, a to jen těžce vzniká, a ještě těžší je si jej udržet. Mně samotnému trvalo mnoho let, než jsem dospěl k pevnému přesvědčení, že změna klimatu probíhá a představuje smrtelně vážné nebezpečí pro všechno, co je mi drahé. Vědět něco takového není snadné a v nejtemnějších chvílích pocituji hlubokou bázeň. Rovněž jsem se naučil své obavy odsouvat stranou: vědět, že hrozba je skutečná, ale přesto se aktivně přičinit o to, abych ji nepocítoval.

Díky tomu jsem si uvědomil, že na své otázky nemohu najít odpověď skrze intenzivní zkoumání zdroje svých úzkostí. V této knize proto nenajdete žádné grafy, tabulky ani komplexní statistické výčty. Pojednání o možných dopadech změny klimatu jsem začlenil až do poslední kapitoly. Jsem si jistý, že tak je to

správně. Nakonec všechny ty počítačové modely, předpovědi a ekonomické scénáře se točí kolem nejdůležitější a zároveň nejméně jisté proměnné ze všech: zda se kolektivně rozhodneme přijmout, co nám říkají vědecké poznatky, nebo to popřeme. Doufám, že i vám bude právě tato otázka nakonec připadat nekonečně znepokojující, strhující a zajímavá.

2. Těmi vzletnými věcmi se budeme zabývat jindy

PROČ OBĚTI ŽIVELNÍCH KATASTROF NECHTĚJÍ
MLUVIT O ZMĚNĚ KLIMATU

Wendy Escobarová vzpomíná, že když cestou s dětmi na nákup spatřila v dálce na obzoru kouřovou spirálu, pocítila lehkou nervozitu. Podle svých slov by však nikdy, nikdy nečekala, že přírodní katastrofa dorazí tak rychle a s takovou intenzitou. Když se za hodinu vracela, texaskou státní silnici číslo 21 už zatarasily policejní bariéry. Zůstalo jí jen oblečení, které měla právě na sobě. Dcera měla na nohou bačkůrky. Silnici opět otevřeli až o dva týdny později a jediným rodinným majetkem, který se jí podařil v popelu spáleniště domu nalézt, bylo dědečkově purpurové srdce. Tato válečná medaile byla roztavená k nepoznání.

Požár v texaském okrese Bastrop v říjnu 2011 byl ve všech ohledech výjimečný. Odehrál se v období s vůbec nejmenším množstvím zaznamenaných srážek. Rozdmýchávaly ho větry o rychlosti 50 km/h. Dva lidé zemřeli, shořelo 140 km² lesa a živel byl viditelný až z vesmíru. Zničil tisíc šest set domů, což je desetkrát více než kterýkoli jiný požár v dějinách Texasu.

Bylo však zvláštní, že když jsem rok nato Bastrop navštívil, nikdo z lidí, s nimiž jsem postupně vedl rozhovor, si nevybavil, že by alespoň jednou s někým hovořil o tom, že by sucho nebo požár mohly nastat v důsledku změny klimatu.

Jak se na texaském venkově dalo čekat, mnoho lidí o změně klimatu nebylo přesvědčeno: mnoho, ale ne všichni. Například Wendy Escobarová, která se smála, že všichni „tady jsme viděláci“, je inteligentní a přemýšlivá žena, která si změn počasí všimla a dospěla k názoru, že se určitě musí odehrávat něco,

co by mělo být možné vysvětlit vědecky. Starosta města Bastrop Terry Orr s vědeckými zjištěními o změně klimatu souhlasil, byť se k tomuto potenciálně politicky výbušnému tématu z pochopitelných důvodů stavěl rezervovaně. Ani jeden z nich si nevzpomínal, že by se o tom někdy diskutovalo.

Redaktorka novin *Bastrop Advertiser* Cyndi Wrightová patřila spíše mezi pochybovače. Domnívala se, že extrémní počasí je součástí přirozeného cyklu. Otevřít o tomto tématu diskuzi v novinách by jí přišlo zcela nepatřičné. „Jsme místní plátek,“ vysvětlila mi. „Jistě, kdyby na nás změna klimatu dolehla bezprostředně, určitě bychom o ní psali, ale my se soustředíme na okres Bastrop.“

Kdyby na nás změna klimatu dolehla bezprostředně? Je překvapivé, že novinářka nevidí žádnou případnou souvislost mezi požárem, který jí spalil dům, a jevem, o kterém vědci posledních dvacet letech tvrdí, že v jeho důsledku nastane zvýšení výskytu sucha a požárů. Dokonce i vrchní klimatolog státu Texas John Nielsen-Gammon, který jindy volil slova velmi opatrně, tuto souvislost naznačil a kombinaci extrémního sucha s rekordními teplotami, která k požáru přispěla, označil za bezprecedentní.

Žádný vědec samozřejmě nebude nikdy o žádném konkrétním výkyvu počasí schopen s naprostou jistotou tvrdit, že ho zapříčinila změna klimatu. Ale proč by to mělo bránit diskuzi? Existuje snad nějaké jiné téma, které by nebylo přípustné probírat, protože není vědecky stoprocentně jisté? Noviny běžně otvírají diskuze, ve kterých se pak jen zřídka operuje fakty. Diskutuje se na základě pocitů a fám. Jak si ukážeme později, na nedostatek jistoty se vždy vymlouváme při mlčení, není ale jeho příčinou.

Obyvatelé Bastropu se ostatně nerozpakovali hovořit o jiných možných příčinách požáru včetně spekulací o možném

žhářství a jeho údajných pachatelích. Ze všeho nejvíce však toužili podělit se se mnou o pocit hrdosti na komunitu a její schopnost těžkosti překonat. Vyprávěli mi o bezpočtu štedrých a laskavých gest i projevech altruismu cizích lidí. Wendy Escobarová se mi svěřila, že jedna zákaznice kadeřnictví, které vede její sestřenice v Longview, jí poslala poštou šek na tisíc dolarů. „To nejlepší, co z požáru vzešlo,“ řekla, „bylo zjištění, kolika lidem na vás opravdu záleží a že se lidé dokážou skutečně semknout.“

Následující rok udeřil na pobřeží New Jersey hurikán Sandy, do dnešního dne největší zaznamenaný atlantický hurikán, který poškodil nebo zničil téměř 350 tisíc domů. Oblast jsem navštívil o pět měsíců později, kdy v městečkách podél pobřeží byla ještě stále viditelná spoušť.

Zdeformované pozůstatky horské dráhy v Seaside Heights se dotýkaly moře v místech, kam dopadly po zřícení mola. Celé ulice dřevěných domů v pastelových barvách zůstaly jedna vedle druhé potemnělé a opuštěné, mnoho budov bylo pootočených mimo základy nebo se naklánělo v bizarních úhlech. V plné síle zažili řádění hurikánu lidé z obytných přívěsů nastálo zaparkovaných v místě s absurdním jménem Paradise (Ráj) padesát kilometrů severně — jeden z nich mi prozradil, že bouřku přežil vsedě na lednici. Teď měli zničené domovy, pojistné plnění žádné, a navíc ani neměli kam jít na dobu, po kterou je majitel nutil se vystěhovat, aby mohl pozemek upravit.

V Sea Bright, jižněji na pobřeží, byly všechny obchody na hlavní ulici rozmlácené a z vlnolamu zbyly ruiny. V době mé návštěvy zůstávaly dvě třetiny stálých obyvatel bez domova a ze sta místních podniků jich opět otevřelo a fungovalo pouhých osm.

Jistě, New Jersey je baštou demokratů a lidé zde přijímali skutečnost, že změna klimatu skutečně existuje, častěji než obyvatelé republikánského Texasu. Charismatická starostka Sea Bright Dina Longová dosvědčila, že frekvence bouří i jejich

síla se mění a hladina moře stoupá. Ani přesto si však nedokázala vybavit, že by někdo z místní komunity v souvislosti s bouří hovořil o změně klimatu.

Když jsem Longové navrhl, že by se mohla spojit s představiteli ostatních zasažených oblastí a společně žádat po federální vládě, aby přijala opatření ke snížení dopadu změny klimatu, obrátila oči v sloup: „Viděl jste, co Sandy napáchala?“ zeptala se. „Změna klimatu, *pche*, samozřejmě že probíhá. Ale je to něco tak velkého, že není v našich silách s tím něco udělat. Sebereme se, půjdeme domů a těmi vzletnými věcmi se budeme zabývat jindy.“

Stejně jako v texaském Bastropu také všude podél newjerseyského pobřeží rezonovalo především téma soudržnosti místní komunity a její nezlomnosti. Jakmile se k němu Longová dostala, pochlubila se kusem plastu, který se podařilo zachránit z místní pamětihodnosti, plážového baru Donovan's Reef. Více toho z vývěsní cedule pověšené nad dveřmi nezbylo — jen malý úlomek se dvěma písmeny: „DO“ (v nově získaném významu „pracuj, dej se do toho“). Longová si tento talisman bere s sebou na každý projev k občanům města, rozhovor s médii i jednání s investory. Stal se z něj slogan kampaně nazvané Sea Bright Rising (Sea Bright povstane), a je tím pádem také k vidění na tričkách a plakátech po celém městě.

Pocit lokální hrdosti, s jakým jsem se setkal v Bastropu a Sea Bright, je úplně stejný jako pocity v ostatních oblastech stižených přírodní katastrofou. V rozporu s předpoklady reagují lidé na pohromy jen zřídka panikou a na místě také často dochází k propadu zločinnosti a jiných forem asociálního chování. Lidé se okamžitě semknou, začnou se projevovat neobvykle štědře a pustí se do díla.

Právě v takových časech mají lidé nejvíce tendenci hledat, co je spojuje, a téma změny klimatu, které je jindy rozděluje

a odráží politické rozdíly mezi nimi, aktivně upozadují. Hovořit o něm by působilo nepatříčně a oportunisticky, podobně jako mnozí — například mluvčí prezidenta Obamy — odmítli hovořit o kontrole střelných zbraní po střelbě ve škole v obci Sandy Hook v Connecticutu.

Bolest a ztráta spojená s takovou událostí vede k intenzivní touze po existenci „normálního“ stavu, do kterého by bylo možné se vrátit, a pro lidi je pak ještě těžší přiznat, že i nadále probíhají další, ještě větší změny. Rozhodnutí zůstat, znovu vše vybudovat a do takové normality investovat pak bývá jako správné stvrzováno ostatními z postižené oblasti.

Majitel obchodu Northshore Menswear v Sea Bright Brian George, který kvůli hurikánu přišel o všechno zboží, na obchod zvenčí pověsil cedulku s nápisem „Milujeme tě, Sea Bright — vrátíme se“. Vyprávěl mi, že když pak opět otevřel, obchody šly skvěle. Mnoho lidí si k němu přišlo něco koupit na výraz díky za to, že zůstal. „Tady je můj domov,“ řekl, „a teď prostě asi jenom doufáme, že další hurikán dlouho nepřijde.“

Frank Bain rovněž přišel o veškeré zboží ve svém železářství naproti přes ulici — a zjistil, že neměl pojistku pro případ povodně. „Byl bych na tom líp, kdybych ten dům zapálil,“ poznamenal hořce. Bain je mezi místními oblíbenou, stěžejní postavou a jako republikán není „žádný fanda Ala Gora a toho jeho puštíka“,^{*} takže o změně klimatu nebyl nikdy přesvědčený. Po hurikánu Sandy měl však ještě více důvodů, proč chtít věřit, že šlo o ojedinělý, extrémní výkyv počasí: vedle toho, že z úspor opět postavil obchod, si také založil „svou osobní pojišťovnu“ — každý rok odloží určitý obnos peněz do banky a spoléhá na

* Puštík západní (*Strix occidentalis*) se v devadesátých letech v USA stal symbolem ekologického boje za obnovu lesů. Za jeho návrat do volné přírody a ekologické lesní hospodářství se tehdy Al Gore významně angažoval — pozn. překl.

náhodou, že další bouře přijde až za velmi dlouho. Přistoupil na to, že podstupuje riziko, ale na druhou stranu vlastní obchod je prý také riziková záležitost: „Svobodné podnikání takhle prostě funguje.“

Už samotné extrémní události však působily dojmem nahodilosti. Jak v Bastropu, tak v New Jersey všichni s údivem sledovali, jak požár i bouře některé domy zničily a jiné ponechaly netknuté. „Bylo to jako ruská ruleta,“ poznamenala Sharon Jonesová, která si s manželem vyšla na skleničku do jednoho stále ještě otevřeného baru v Seaside Heights. Její dům byl úplně zničený; dům naproti přes cestu zůstal stát téměř bez škod. „To jsou věci!“ pozvedla skleničku na rozmary osudu.

Po katastrofě, jako je jako hurikán Sandy nebo bastropský požár, lidé stojí před hořkou volbou, jestli uznat porážku a odejít, nebo zůstat a vše vybudovat znovu. Když se rozhodnou zůstat, jako to udělá většina, vydávají se na milost náhodě a tak jako u každé loterie mají sklon k přílišnému optimismu ohledně budoucnosti a svých šancí.

Psychologické výzkumy ukazují, že lidé, kteří přežili klimatické katastrofy, podobně jako lidé, kteří vyvázli bez následků z automobilových nehod, častěji propadají falešnému pocitu vlastní budoucí nezranitelnosti. Velký terénní výzkum v jednom iowském městě, které zasáhl hurikán druhého stupně, dospěl ke zjištění, že většina lidí nabyla přesvědčení, že je v budoucnosti opět zasáhne hurikán méně pravděpodobně než lidi z jiných měst. Mezi největšími optimisty byli často lidé žijící v těch nejhůře zasažených oblastech. Není tedy příliš překvapivé, že po extrémních záplavách v roce 2012 v australském Queenslandu bylo jen málo lidí ochotných zabezpečit se proti riziku dalšího zaplavení a za finanční kompenzace a vyplacené pojistky si raději pořídili běžné domácí vybavení jako novou kuchyňskou linku.

Projevy extrémního počasí nám tak mohou pomoci nahlédnout, proč a jak lidé mohou začít ignorovat změnu klimatu. Lidské vnímání je na každém kroku ovlivňováno individuálním psychologickým mechanismem zvládnání zátěže a kolektivním výkladem, který si upravují společně s ostatními lidmi.

Lidé touží po normalitě a bezpečí. Nikdo nechce poslouchat řeči o narůstající globální hrozbě. Když se pustí do obnovy života po pohromě, investují nejen úspory, ale také naději do víry, že šlo o ojedinělý, přirozený výkyv.

Na místní úrovni pak kolektivně raději vyprávějí o pozitivních příkladech společného úsilí a oprav a potlačují téma změny klimatu, které by je mohlo rozdělit jako komunitu a přinutit je zpochybnit své hodnoty a způsob života.

Ukazuje se, že si lze jen těžko představit sociální prostředí, kde by byly zprávy o osobní zodpovědnosti, odříkání a budoucích obtížích méně vítané, než je tomu v komunitě zotavující se z klimatické katastrofy.